

ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА “ОММАВИЙ МАДАНИЯТ” НИНГ ЁШЛАР ТАРБИЯСИГА ТАҲДИДИ

Солижон Ибрагимов

ҚМИИ “Фалсафа” кафедраси катта ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Фарб оламида юзага келган “оммавий маданият”нинг сиёсий ва маданий илдизлари борасида, унинг мамлакатимизга кириб келиши ва ёшлар тарбиясига хатарли таҳдиди ҳамда ёшларимизда мафкуравий иммунитетни шакллантириш ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: мафкура, глобаллашув, оммавий маданият, ғоя, Ахлоқий бузуқлик.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются политические, культурные корни поп-культуры западного мира, причины, последствия её появления в нашей стране, а также вопросы формирования идейного иммунитета у нашей молодежи против этого явления.

Ключевые слова: идеология, глобализация, массовая культура, идея, Нравственное разложение.

ABSTRACT

The political, cultural roots of West countries' "pop-culture", causes, consequences of their appearance in our country, also the problems ideological immunity of our youth against this occurrence are described in the article.

Key words: ideology, globalization, mass culture, idea, Moral corruption.

КИРИШ

“Оммавий маданият” ҳодисаси Фарб оламида XIX аср ўрталарида пайдо бўлди. Маълумки, “оммавий маданият” асосини маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатлари ташкил қилади. „Оммавий маданият” шахс маданий онгини нотўғри шакллантиради, миллий маданиятни бузади, умуминсоний маданий кадриятларни шубҳа остида қолдиради. Ҳозирги вақтда ахлоқсизликни маданият деб билиш ва аксинча, асл маънавий кадриятларни менсимасдан, эскилик саркити деб қараш билан боғлиқ ҳолатлар бугунги тараққиётга, инсон ҳаёти, оила муқаддаслиги ва ёшлар тарбиясига катта хавф солмоқда. Бу ҳақиқатни зинҳор унутиб бўлмайди.

Педагогика фанлари доктори, профессор, Муҳаммаджон Қуронов шундай ёзадилар: “Бугун ёшларимизнинг ўнг қўлидан – миллий маданият, чап қўлидан

– “оммавий маданият” тортаяпти. Ким енгар экан? Ҳар биримизнинг олдимизда уч йўл бор. Бири - миллий маданиятимизга ёрдам бериш, иккинчиси - бефарқ қараб туриш, учинчиси – “оммавий маданият”га ёрдам бериш”.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Ҳозирги вақтда бутун жаҳонда глобаллашув жараёнларининг кучайиб бориши билан Ер юзида тинчлик-барқарорликни сақлаш, аҳоли фаровонлиги, унинг муносиб турмуш даражаси, ижтимоий-иқтисодий тараққиётни таъминлаш, умумбашарий муаммолар билан биргаликда, миллий маданият, санъат ва урф-одатларни сақлашдек масалалар ҳам кун тартибига чиқмоқда. Глобаллашув жараёни билан боғлиқ зиддиятлар, аввало, маънавий ва маданият соҳасида яққол намоён бўлмоқда. “Шу жиҳатдан глобаллашувга бутун дунёни қамраб олган маданий инқилоб деб таъриф бериш ҳам мумкин” [1].

Ўзбекистон мустақилликка эришиб, жаҳон ҳамжамиятида ўз ўрнига, нуфузига эга бўлиб бораётган бугунги кунда, глобаллашув жараёни таъсиридан четда туриши мумкин эмас. Мамлакатимиз тинчлигига раҳна солаётган муаммолардан бири эса “оммавий маданият” таҳдидидир.

Халқимизнинг маънавий оламини бундай таҳдидлардан асраш, ўта мураккаб бир замонда халқаро майдонда содир бўлаётган жараёнларнинг туб моҳиятига етиб бориш, улар ҳақида холис ва мустақил фикрга эга бўлиш бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидандир.

«Оммавий маданият» туб моҳиятига кўра миллий маданиятларнинг кушандаси бўлиб, у маданий хилма-хилликни хушламайди, унинг асл мақсади – бу оламни яқраш кўриш. Собиқ шўро давлатида ҳам худди шунга ўхшаш амалиёт ўтказилган эди. Оммавий «совет халқи»ни «ясаш» ниятида «совет граждани», «совет гражданининг ахлоқ кодекси» сингари мағзи пуч тушунчалар зўр бериб тарғиб қилинди, миллатлар бора-бора ягона совет халқига қўшилиб кетиши керак эди. Ҳатто миллат, қадрият, менталитет деган тушунчалар луғатлардан ўчириб ташланишига бир баҳя қолди.

«Оммавий маданият»нинг ёвузлиги шундаки, у одамзоднинг фикрлашига тиш-тирноғи билан қарши. Тўғри, бир қарашда «оммавий маданият» ҳурфикрлик, инсон эрки тарафдоридек кўринади, лекин барча «илму амали»нинг негизига эътибор берилса, инсоннинг фикрлашига, тафаккур қилишига зид экани аён бўлади.

Хўш бундан кўзланган мақсад нима?

Фикрсизлик оқибатида тобе бўлиш-куч билан бўйсундирилгандан кўра минг чандон фожиали. Тарих кўп бор гувоҳ бўлган: қурол-аслаҳа воситасида бўйсундирилган халқлар кўп йиллар, ҳатто асрлар ўтсада, барибир озодликка эришишган. Чунки қурол-аслаҳа миллий тафаккурини, қалбини забт эта олмаган одамлар онгида озодликка эришишдек улуғ орзу яшайверган! Аммо халқнинг онги маҳв этилса-чи? Бундай халқ миллий озодлик ҳақида ўйлашга қодир бўлмаслиги, бунга қурби етмаслиги кундай равшан. Миллат учун, халқ учун бундан оғирроқ фожа борми? Миллий озодликни унутиш миллатнинг изсиз йўқолиши эмасми?

“Биз бир нарсани ҳеч қачон эсимиздан чиқармаслигимиз зарур.-Дейди Ш. Мирзиёев Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузасида - Агар “оммавий маданият” таҳдиди фақат четдан – Ғарбдан кириб келади, десак, қаттиқ адашамиз. Бу бало, афсуски, ўзимиздан, ўз орамиздан ҳам чиқиши мумкин. Мен бу гапларни осмондан олиб айтаётганим йўқ. Юртимизда нашр этилаётган айрим газета-журналлар, китобларни, суратга олинаётган баъзи клип ва киноларни, эфирга берилаётган кўшиқ ва рақсларни кузатиб, соғлом фикрлайдиган ҳар қандай одам шундай хулосага келиши табиий”[2].

«Оммавий маданият» жамиятнинг маънавий, ахлоқий қадриятларини, бир сўз билан айтганда миллий маиший ҳаётни зимдан таъқиб қилиб боради. Ҳатто миллий, диний тарбиядан, урф-одатлардан бегоналашиш, уларни менсимасликка даъват қилиш ҳоллари ҳам кузатилаётгани ташвишланарли, албатта. Оммавий маданият” аста-секин инсонга хос бўлмаган қўйидаги хусусиятларини кучайтириб боради: **Ахлоқий бузуклик**. Жамоат жойларида ўпишиш, шаҳвоний фильмлар кўриш каби иллатлар пайдо бўлмоқда.**Зўравонлик**. Зўравонликни тарғиб қилувчи фильмлар, компьютер ўйинларига одатланиб қолиш. **Индивидуализм**. “Ўзим бўлсам бўлди, ўзга билан нима ишим бор” деган “принцип”нинг таркиб топиши. **Эгоцентризм**. Барча нарсага шахсий манфаат нуқтаи назардан ёндошиш ва ҳ.к.

“Оммавий маданият” ёшларнинг маданий онгининг тўғри шаклланишига салбий таъсир кўрсатади. Шу маънода “айрим ёш ижрочи ва ижодий гуруҳларнинг жамоатчилик эътиборига тақдим этаётган „асар”лари санъатнинг ҳеч қандай талаб ва мезонларига жавоб бермайди. Нафақат мавзу, мусиқа ва ижро усуллари, балки сахна ҳаркатларида ҳам очикдан-очик ажнабий „оммавий маданият” кўринишларига тақлид қилиш, „юлдузлик” касалига чалиниш ҳолатлари тез-тез учраб тураётган чинакам санъат мухлисларини ранжитмасдан қолмайди” [3].

Бундай салбий ҳолатлар ёшлар маданий онгининг нотўғри шаклланишига олиб келади. Ўтган асрнинг 60 - 70 йиллари Ғарбий Европа ва АҚШда мафкурасизлашувга, яъни ижтимоий ҳаётни мафкурадан холи этишга уриндилар. Лекин бу йўл ўзини оқламади. Чунки тарбиядаги мафкуравий бўшлиқ ўз асоратларини кўрсата бошлади. Бундай ҳолат ҳақида нуфузли немис нашрларида: "...ҳозирги ёшларимиз ўртасида лоқайдлик, рухсизлик, бефарқлик, англомаган норозилик, беқарорлик кайфиятлари тарзида номаён бўлаётган "ёшлар маданияти" деб аталувчи хатти-ҳаракатлар кучаймоқда. Бу – ёшларнинг ўз аждодлари ижтимоий ва маданий қадриятларидан бегоналашаётганликларининг белгиларидир"[4], - деган ташвишли фикрлар билдирила бошланди. Патрик Жозеф Бьюкенен ҳам ўзининг машҳур «Ғарбнинг ҳалокати» асарида маданий инқилобнинг таъсири ҳақида шундай ёзади: «Абортлар, ажралишлар, туғилишнинг пасайиши, ўспиринлар ўртасида ўз-ўзига суиқасд ҳолларининг кўпайиши мактабларнинг криминаллашуви, гиёҳвандликнинг оммавий тус олганини қайд этган статистик маълумотлар маданий инқилоб келтириб чиқарадиган инқироз қанчалик чуқур илдиз отганидан далолат беради. Бир сўз билан айтганда, жинсий инқилоб болаларимиз ўртасида ажал уруғини сепмоқда...»[5].

Натижада, "Мафкуравий янгиланиш", "қайта мафкуравийлашув"га кучли зарурат туғилди ва мафкурасизлик хатосини тузатишга киришилди. Шу тариқада, Ғарбий Европа ва АҚШнинг позитивистик педагогикаси эътиборни ижтимоий қадриятларга, мафкуравий тарбияни ўз ичига олувчи "мактабда ўқувчиларни сиёсий индоктринациялашни амалга ошириш" концепциясини ишлаб чиқиб, амалга ошира бошлади.

Ғарбнинг ўзида вазифасини бажариб бўлган, умумий танқидга учраган "Маданий инқилоб", "Жинсий инқилоб", "Ёшлар маданияти" каби "Оммавий маданият" ғояси, ҳамон баъзи сиёсий кучлар томонидан янги сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий маконларга суқилиб кириш қуроли, воситаси сифатида қўлланилиб келинмоқда.

Ғарбона индивидуализм, инсон ҳуқуқлари ва шахс эркинлиги шиори остида "Мавжудлик", "Эркинлик", каби фалсафий таълимотлар таъсирида юзага келган адабиёт ва санъатдаги йўналишлар, ҳамда оқимлар бутун бошли авлодларни вояга етишиши, ахлоқий нормаларни орқага чекиниши, никоҳ ва оилага эскилик сарқити деб, эркинликни буғиш деб қарашни шакллантирди.

"Оммавий маданият" таъсирида аёлларнинг оиладаги анъанавий вазифаларидан озод этилиши эса уларнинг оила ва никоҳга муносабатини

тубдан ўзгартириб юборди. Бугунги кунда миллионлаб Америкалик хотин-қизлар феменист аёлларнинг қарашини қабул қилиб, турмуш қуриш ва бола туғишдан воз кечмоқда. Шу сабабли П. Бьюкенен Америка халқига қарата дейди: “1950 – йилларда бошланган „оммавий маданият” ҳаракати 1990 – йилларга келиб миллатимизни наслсизлик балосига дучор қилди” [Ўша асар].

“Оммавий маданият” муайян сиёсий кучлар томонидан илгари суриладими, ёки янги марксистлар, социалистлар томонидан тарғибот қилинадими, барибир натижаси миллий маданиятга зарба беришдир. «Оммавий маданият»нинг асл мақсади ҳар куйга солиш мумкин бўлган оломонни шакллантириш бўлгани боис, у маънавий озиқ берадиган, бадий юксак, ўқувчини мушоҳадага ундаб, тасаввур оламининг кенгайишига хизмат қиладиган асарларнинг яқинига йўлатмайди.

60 йиллардан ривожланган Рок ҳаракати XX асрнинг иккинчи ярмидаги бадий ҳаётнинг ёрқин тимсолига айланди. У Англия ва АКШдан оёқ олиб бутун дунёни эгаллаб олди. Оммавий маданиятнинг туб илдизларидан қувват олган бу рок-ҳаракатнинг ижодкорлари Элвис Пресли, “Бетлиз” ва бошқа гуруҳлар ўз чиқишлари билан машхур бўлдилар.

Аслида, Мусиқанинг тарбиявийлик хусусияти уни тинглаш, ҳис этиш, муносабат билдириш каби эстетик маданият тизими орқали изоҳланади. Лекин баъзи бир ҳолларда айрим эстрада мусиқа намуналари ёшларнинг ахлоқий оламига зўрлик билан таъсир кўрсатишга уринмоқда. Улар асосан Ғарб мусиқаси намуналари ёки уларга тақлиддир. Ҳозирги давр ультра мусиқасининг айрим турлари (“бит”, “рок”, “реп”, “поп”) ёшларни маънавий қашшоқликка, тубанликка бошламоқда. Бундай бемаъни ва беҳаё мусиқаларнинг баъзи «намуналари» бизга ҳам етиб келган. Ғарб мусиқасининг шиддат билан ёшларимиз ҳаётига ва онгига кириб келишини гарчанд янгилик сифатида қабул қилсак ҳам, уларнинг феъл-атворида жиддий бурилиш ясалаётганлиги бор гапдир. Уларнинг таъби, диди шуни талаб қиляпти. Лекин жазавага тортувчи, бир хил сўзларни кўп такрорлайверадиган, бир хил ритмга асосланган мусиқани кўп тинглайдиган ёшлар, шубҳасиз миллийликдан йироқлашади. Уларнинг онгу шуурига шовқин-суронли мусиқа шу даражада ўрнашади-ки, натижада юриштуриши ҳам ўзгара бошлайди. Ёшларда тўғри эстетик дидни, инсоннинг маънавий дунёсини бойитувчи ҳақиқий гўзал мусиқага муҳаббатни тарбиялаш, янги инсон – мустақил давлат қурувчисини камол топтириш учун кураш жамиятимизнинг муҳим вазифасидир, дейди санъатшунос Р.Алланбаев [6].

Маданий инқилоб бир неча авлод хаёти мобайнида ғалабага эришган бўлса, уни енгиш учун камида яна шунча вақт талаб қилади. Дунё мафкуравий полигонга айланган ва ғоявий кураш манфаатлар курашида асосий восита бўлар экан, ундан кейин жанглар сиёсий майдонда эмас, ахлоқ, тафаккур ва маънавият соҳасида кечади. Зеро рақиблар шунчаки бир сиёсий партия бўлмасдан, у ўзга эътиқод, ғоя ва мафкураларга ва аниқ мақсадга эга бўлган кучлардан иборат бўлади. Бунда мактаб таълими, оммавий ахборот воситалари ҳамда миллий ғоя муносабати ва нуқтаи назари ҳал қилувчи кучга айланади. Бу ўринда сўз ғоят муҳим масала- ёшларнинг онги ва қалби хусусиятида бораётир.

Европапарастлик ва америкача маданият таъсири, шу таъсирга жиддий мойиллик – «оммавий маданият»га эргашиш, одатда дунёқараши, онги тўлиқ шаклланмаган, миллий ғоя ва қадриятлар моҳиятини англаб етмаган ёшлар орасида кўпроқ кузатилмоқда. Миллий асослари, мазмун-моҳиятидан бегона руҳиятда вояга етаётган ёшлар табиий равишда санаб ўтилган маданиятларга тақлид қилади ва бундан манфаат изловчи турли ёт кучлар қурбонига айланиб боради [7].

Ёшларимиз ёт мафкуралар тарғиботининг “меҳрибонлиги”, “холислиги” ва “бетарафлиги”, “ёқимлилиги”, “дўстоналиги”нинг ортида нима ётганини доимо билишлари лозим. Яъни уларнинг заминида Ўзбекистоннинг ривожланиб кетишига қараб мунтазам тактикасини ўзгартириб турувчи жонсарак ақидапарастлик тарғиботи натижаси ва амалиёти ётганини, уларнинг анъанавий фундаменталистик назарияси ва ғояларни замонавий усулларда “жонлантираётганлигини” тушуниш зарур. Хозирги даврда инсон онги ва қалбини эгаллаш учун кураш бораётгани ҳеч кимга сир эмас. Шунинг учун ёт ғоявий таъсирларга қарши курашда узилишларга йўл қўйиб бўлмайди. Бундай шароитда бегона ғояларнинг қўпоровчи тасирига қарши доимий ва узликсиз аксил тарғиботни ташкил этиш муҳим саналади. Айтиш керакки, маданиятнинг оммавийлашуви ва “оммавий маданият” тушунчалари бир хил маънони бермайди. Биринчиси, маданиятлар алмашинуви, миллий маданиятларнинг ривожланиши ва унинг элементларини оммавийлашувини билдирса, иккинчиси, ғоявий таъсир воситаси, миллий маданиятнинг кушандаси сифатида хизмат қилади.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, «оммавий маданият» таҳдиди, бугунги замон воқеликка очик кўз билан, реал ва хушёр қарашни, жаҳонда ва ён-атрофимизда

мавжуд бўлган, тобора кучайиб бораётган маънавий таҳдид ва хатарларни тўғри баҳолаб, улардан тегишли хулоса ва сабоқлар чиқариб яшашни талаб этади. Шу боис юртдошларимиз, айниқса, ёш авлод онгида мураккаб ва таҳликали ҳаёт ҳақида, унинг шафқатсиз ўйинлари тўғрисида бирёклама ва сохта тасаввур бўлмаслиги лозим. Унутмаслигимиз керакки, огохлик ва хушёрлик, мафкуравий етуклик ва маънавиятлилик давримизнинг талабидир.

REFERENCES

1. Саидов У. “Оломон адабиёти”, “Тафаккур” журнали, 2008, №2, 5-бет.
2. Мирзиёев Ш. “Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир”. «Халқ сўзи», 04.08.2017.
3. И.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т., “Маънавият”, 2008, 142-бет.
4. Миллий истиқлол ғояси. Дарслик.Т., “Академия” нашриёти, Т, 2005, 114-бет.
5. Бьюкенен П. Ғарбнинг ҳалокати. “Жаҳон адабиёти” журнали, 2007, 1-сон, 35-бет.
6. Алланбаев Р. “Ёшлар маънавиятини шакллантиришда мўсиқа санъатининг ўрни”. ЎзДСМИ хабарлари — 2018, №1(5), 38-бет.
7. Ибрагимов С.И. “Ёшлар тарбиясида “Оммавий маданият” ва унинг таҳдиди”, “Sohibqiron yulduzi”, №1 (47), 139-141 бетлар.
8. Turabova, S. K. (2019). Social importance of the discussion in the development of civil society. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(6), 260-266.
9. Kattakulovna, T. S. (2022, April). SCIENTIFIC DISCUSSIONS AS AN INNOVATIVE METHOD OF COGNITION. In Conference Zone (pp. 116-117).